

tanulmány

HANSÁGI ÁGNES

Textus, kontextus, keresés

A tanácskozás egyik vitaindító hipotézise szerint „[a]z infokommunikációs technológiák (IKT) használatának fontosságáról sok szó esik a közép- és felsőoktatás, illetve a kutatási infrastruktúra kapcsán, ám ezek a diskurzusok a legkritikábban reflektálnak arra, hogy az IKT a tudásközvetítés új gyakorlataként milyen mélyreható változásokat idéz elő a kultúra, a tudomány és az oktatás mindennapi működésében.”¹ Hozzászólásommal ehhez a kérdéshez szeretnék kapcsolódni. A tudásátadás, a tanulás és az önálló ismeretszerzés módszerei az egyetemi oktatás gyakorlatában az utóbbi néhány évben komoly átrendeződésen mentek keresztül. A változások gyorsasága és az a belátás, hogy ennek a folyamatnak feltehetőleg még csak az elején járunk, nem menti fel az oktatás szereplőit, sem a tanárt, sem pedig a diákot. Az új technológiai lehetőségek ugyanis szükségszerűen termelik ki azokat az új problémákat, amelyekre nem igazán készülhettünk fel, amelyekre azonnal kellene reagálni (hiszen a képzési idő adott), viszont amelyekre nem feltétlenül rendelkezünk hatékony megoldási javaslatokkal. A magyar szak, az irodalomoktatás talán azért is érzékeny az új technológiák okozta változásokra, mert a mindennapos munka mindenekelőtt szövegekre, valójában forrásszövegekre irányul, legyenek ezek akár szépirodalmi, akár teoretikus textusok. Vagyis a (magyar) irodalom oktatása nem tankönyveken keresztül folyik. A hallgató feladata egyfelől irodalmi, másfelől teoretikus szövegek olvasása és értelmezése, és amit el kell sajátítania, az éppenséggel a szövegértelmezés: az időben, kulturálisan vagy diszkurzíván *idegen* írásos dokumentumok megértésének, felfejtésének az egyáltalán nem magától értetődő tudománya. Az irodalmi képzés hagyományosan filológiai bázison nyugszik. A honi elméleti diskurzus viszonylag jó ütemben reagált az új hordozók kihívására, a válaszlehetőségeket kereső *új filológia* kérdéseire,² az elméleti és a magyar felsőoktatásban még mindig felülreprezentált irodalomtörténeti diskurzus között húzódó, hol jobban, hol kevésbé lebontott kínai nagy fal romjai azonban komoly akadályát jelenthetik az új tudás gyors terjedésének.

A szövegek digitalizációja – és általában a könyvtári digitalizáció – az oktatás gyakorlatában alapvető változásokat hozott. Az egyetemi curriculumhoz rendelt kötelező olvasmányok, így az órákon tárgyalt szövegek digitalizációjával egyrészt megoldódni látszott az a jóideje szorongató probléma, amely a magyar könyvtári

hálózat elégtelenségéből, és különösen az egyetemi könyvtárak alulfinanszírozottságából eredően nagymértékben korlátozta a kurrens szövegekhez való hozzáférés lehetőségét. Másrészt – látszólag (!) – határtalanul kitágította a keresési felületeket: a nagy nemzetközi archívumok hozzáférhetősége olyan forrásokat is elérhetővé tett (gondolok itt például a sajtóarchívumok anyagára), amelyek néhány évvel korábban a magyar kutatók, de különösen a doktoranduszok, a hallgatók számára teljességgel elérhetetlennek tűntek. A szemináriumok gyakorlatában ennek a változásnak az egyik pozitív hatása, hogy a kurzusok résztvevői saját eszközeikre leltelve a szövegeket, az olvasmányokhoz bármikor és bárhol hozzáférhetnek. Magyarán: az elmúlt évekből alig emlékszem olyan hallgatóra, akinél *nem volt szöveg az órán*. Az olvasmányok digitalizációja az oktató számára is garancia. A kurzus anyaga áttekinthető, hozzáférhető; a hallgató nem hivatkozhat arra, amire az X generáció tagjai³ még előszeretettel: hogy a könyvet mások, „előle”, már kikölcsonnítotték, vagy hogy például az Enigma című folyóiratból a Széchényi Könyvtárban valaki pengével kivágta Paul de Man Kleist-elemzését.⁴

A kötelező olvasmányok digitalizációja a tanár számára azonban más előnyökkel is jár. (Az imént már említett: 0. Korlátozások nélküli hozzáférhetőség: minden hallgatónál, mindig ott van a szöveg.) 1. Fókuszpontok kijelölése, világos orientáció: elkerülhetőek a félreértések; a cikkekből, tanulmányokból külön mappákba rendezhetőek azok a részletek, amelyek a bázistudást hordozzák – ezek azok a szövegrészek, amelyeket mindenkinek el kell olvasnia, amelyeknek argumentációját és információanyagát a kredit megszerzéséhez el kell sajátítani – és azok a szövegrészek, amelyek az érdeklődő hallgatók számára a magasabb szintű tudást, a tájékozódás lehetőségét kínálják. 2. Fenntarthatóság/alkalmazás: a kurzus anyaga a hallgató számára a képzés folyamán és később is rendelkezésre áll, azt szemináriumi dolgozatai megírásához vagy munkájához használhatja, a fogalmakat, téziseket, elemzéseket pontosan visszakeresheti. Ennek például a narratológiai és általában az irodalomelméleti szemináriumok esetében lehet jelentősége. Vagyis a tanár számára a tananyag digitalizációja annak az illúzióját is felkínálja, hogy a kurzuson elsajátított ismeretek alkalmazását, a készségek gyakorlását és fejlesztését, a munka világában a gyakorlati problémák megoldásához a „képzésben” „tanult” szövegekhez való visszatérést és ezáltal a hatékony problémamegoldást a hallgató így létrejövő „magánarchívuma” majd támogatni fogja. 3. A hallgató saját eszközén így létrejövő magánarchívum segíti őt az önálló orientációban, abban, hogy később tanári segítség nélkül, az adott témában tovább tájékozódjon (például a szakcikkek hivatkozásai nyomán eljusson más forrásokhoz).

Ezek a vélelmezett előnyök azonban, az utóbbi évek gyakorlata legalábbis ezt igazolta, a legkritikább esetben válnak valósággá. A fenntarthatóság/alkalmazás (2.), illetve az önálló orientáció (3.) képességének a kialakulása tekintetében legalábbis bizonyosan nem. Ennek azonban csak az egyik oka, hogy a minimumokra vonatkozó közmegegyezés hiányában az oktatás tartalma sokszor esetleges. Az okokat keresve az egyik legfontosabb tényezőként az a *kontextusvesztés* tűnik fel, amely a digitalizált szövegeket általában sújtja. Vagyis azért, hogy a hallgatónál minden órán legyen szöveg – legalább okostelefonon, de legyen –, igen súlyos árat fizetünk. A szövegrészletek előválogatása ugyan segíti a hallgató felkészülését

az adott kurzusra, a szöveget azonban ilyenkor kiemeljük abból a szövegösszefüggésből, amely sok tekintetben orientáló, és lényegi eleme a későbbi megértésnek. (A hallgatók a beszkenelt cikkeknek vagy tanulmányoknak/részleteknek később gyakran sem a forrását, de még a szerzőjét sem találják meg, vagyis nem tudnak rá hivatkozni.) A hallgatók a szövegek szokásos forráskontextusait nem ismerik, és az a könyvészeti kód, amelyből a szemináriumvezető kimetszette a szöveget, eltűnik.

A „keresés” – vagyis az önálló tájékozódás és információszerzés – képessége, amely általában a tudástermeléstől sem független, ráadásul olyan kompetencia, amely hosszú évtizedeken át (a kommunikációs, az írás- és elemzőkészség mellett) a bölcsészdiplomákat piacképessé tette. Miközben a digitalizált források szaporodásával vagy inkább hegemoniájával egyre nagyobb szükség volna a szelektív, kritikai keresési kompetenciára, aközben a tananyagdigitalizáció egyik következményeként az önálló tájékozódás és forráskutatás, forráskritika képessége egyre gyengül. Általános az a tapasztalat, hogy még a jó hallgatók is (például a diákkörösök) „szakirodalmat” kérnek a témavezetőtől. Az X generáció (vagyis a korosztályom) számára ez elképzelhetetlen lett volna. A katalóguscédulák, lábjegyzetek, bibliográfiák vagy egyszerűen az utalások közötti eligazodás és tájékozódás képessége a digitális bevándorlók generációja számára magától értetődőnek, szakmai alapkompenciának számított. Az Y generációhoz tartozó mai egyetemisták többsége számára már nem a könyvtár a munka természetes közege, aminek az egyik magyarázata bizonyosban abban keresendő, hogy a tananyag döntően digitalizált, és hasonlóképpen könnyen elérhető szinte bármi a világhálón vagy a közösségi médián keresztül. Innen nézve még inkább paradoxnak tűnik az a helyzet, hogy az az Y generáció, amelyiknek a tagjai szinte bármit képesek két kattintással letölteni a világhálóról, abban a kérdésben, hogy *mit* töltsenek le, jobbra az X generáció digitális bevándorlóira kénytelenek támaszkodni, és hogy például a MATARKA, amelyen keresztül közvetlenül elérhetőek az elektronikus periodika archívum (EPA) cikkei, ma még jobban kiszolgálja az X generációt, mint az Y-t. Azt gondolom, hogy ez olyan jelenség, amelyet nagyon komolyan kellene vennünk, és nem is állhatunk meg az okok feltárásánál, a megoldások sem várhatnak sokáig magukra. (Ez ismét egy paradox helyzet, hiszen nekünk, digitális bevándorlóknak kellene kitalálnunk, miként alakítsuk ki a digitális bennszülöttek forráskritikai, keresési kompetenciáit.)

Az X generáció és minden korábbi bölcsészgeneráció számára a „keresés” első számú szabálya, amelyet az egyetemi képzésbe belépve megtanult, hogy időben visszafelé haladva, vagyis a legfrissebb szakirodalmi feldolgozásból kiindulva térképezzük fel egy adott téma irodalmát. Megelőlegezve, hogy az időben hozzánk legközelebbi szerző a korábbi forrásokat már feldolgozta, vagyis végrehajtotta azt a rostálást, amelyet Raymond Williams a szelektív tradíció egyik legfontosabb műveleteként említ. A szelektív tradíció az, amelyik létrehozza a kultúrát, vagyis a rostálás (a kulturális) emlékezet minimális feltétele.⁵ Az így elindított kereséssel, az első három-négy, időben hozzánk legközelebbi szöveg ugyanakkor már láthatóvá teszi az utalásoknak azt a hálózatát, amelyből viszonylagos pontossággal kiolvashatóak a csomóponti művek, azok tehát, amelyekre a legtöbb hivatkozás fut. Ez a keresési metódus annak a Gutenberg-galaxisnak a könyvtári archívumaira szabott,

amelyek eleve a rostálásra és a szelekcióra szakosodtak.⁶ A printmédiumok korában a szövegek nyilvánosságát jellemzően nem magánszemélyek, hanem intézmények (kiadók, szerkesztőségek, egyetemek stb.) szabályozták, vagyis a rostálás, a szelekció folyamata már azelőtt megkezdődött, hogy a szöveg nyilvánosságra került volna.

A „keresés” hagyományos metodikáját az X generáció egyetemistái a könyvtárban tanulták meg, egy olyan bejárható és belátható térben, amelyben a rendszerezés és az utalások nyomon követése térbeliesült, vagyis nemcsak átláthatóak, de le is léphetők voltak a szövegtől szövegig vezető utak, lényegében testi tapasztalatként átélhetőek, ami minden bizonnyal segítette az emlékezetmunkát és a bevésődést. Az X generáció és minden korábbi nemzedék számára az olvasás és a tanulás tere egyúttal nyilvános, intézményi tér is volt: a könyvtár. És ahogyan a könyvtár térbeli, úgy a könyv tárgyi tapasztalata nélkül igen kevés esélye volt az információszerzésnek vagy a keresésnek. A könyvtár Foucault szerint a múzeumhoz hasonlóan a felhalmozás helyeként időbeli heterotópia,⁷ amelynek Kirsten Dickhaut értelmezésében ezért éppen az az egyik funkciója, hogy a külvilágot és a könyvtár belső világát elválassza egymástól. A könyvtár így nem egyszerűen a kánonok és ellenkánonok helye lesz, hanem olyan (*nem*)hely, amelynek különleges, csak rá jellemző szabályait használójának el kell fogadnia és be kell tartania annak érdekében, hogy a könyvtár működése fenntartható legyen.⁸ A könyvtár, amelynek szemantikai hálóját Dickhaut a *tér*, a *könyv*, a *rend* és az *olvasó* négy komponensének együttállásaként definiálja,⁹ „a csend helye, ahol (jóformán) kizárólag olvasni szabad és kell.”¹⁰ Dickhaut argumentációjában ezért is szolgál fontos kiindulópontul Achim Hölter fenomenológiai leírása:¹¹ „A könyvtár tehát könyv-*tér* a maga történelmével, atmoszférájával, karakterével, amelyet építészek, gyűjteménykezelők, használók formálnak. Egy könyvtár efféle individuális elemekből áll, amelyekhez nem utolsó sorban a gyűjtemény speciális összeállítása is hozzátartozik, és olyan standard komponensekből, amelyek gyakorlatilag minden könyvtárhoz hozzátartoznak anélkül, hogy önmagukban arculatot adnának neki: katalógus, raktár, információs pult stb., tehát abból, amit a könyvtártörténet és a könyvtártudomány leír.”¹² Dickhaut elemzését (amelyet itt most nincs módom ismertetni), csupán egyetlen megfontolásra érdemes mozzanattal egészíteném ki. Hölter leírásából nem csupán az következik, hogy a könyvtár olyan rendezett tér, amely térbeliesíti a rendet és az azt létrehozó szabályokat, vagyis ezeket a test számára is érzékelhetővé és megtanulhatóvá teszi. (A könyvek „illata” és hasonló érzékszervi tapasztalataink kétségtelenül szerepet játszanak a tanulási folyamatokban.) Hasonlóképpen lényegi sajátossága a könyvtárnak, hogy a Dickhaut által leírt csendet a kommunikáció egyfajta perifériaként veszi körül, a kint és a bent közti elválasztó funkció betöltésében ez is fontos szerepet játszik. Vagyis a könyvtár egyúttal a kommunikáció helye is, azé a kommunikációé, amely a csend előfeltételének tekinthető. Ebben a kommunikációban azonban nemcsak erre képzett szakemberek vesznek részt, az olvasók is kommunikálnak egymással, vagyis az olvasó számára a keresést támogató információ nemcsak a rendszerből, a rendszerhez tartozó személyektől, hanem a többi olvasótól is érkezik.¹³

Ehelyütt semmi esetre sem feledkezhetünk meg a „bölcsész-szerencseként” ismert jelenségről, amely lényegében a kutató személy által nem intencionált, de

mégsem a véletlen, hanem a könyvtár térbeliségének köszönhető keresési eredmény. A keresőszemély számára nem jósolható, váratlan „nagy” találatoknak a megnevezése ez a fogalom, azoké a jó minőségű keresési eredményeké, amelyekre ott bukkanunk rá, ahol semmire vagy egészen másra számítottunk. (Ilyenekre persze a világhálón is akad példa, de azt gyanítom, hogy ezek másképpen keletkeznek.) A legáltalagosabb azonban (ismét a szabadpolcos könyvtár metaforájánál maradva) az a keresési eredmény, amelyet a keresett szöveg vagy könyv közvetlen (térbeli) környezetében találunk. Ezek a kereső számára „véletlen” találatok – hiszen nem az előzetes várákozásaiból vagy keresési szempontjaiból, „keresőszövegekből” keletkeztek – a szelekciót végző intézmény és intézményesült tudás nézőpontjából nézve távolról sem tekinthetőek „esetlegesnek” vagy „véletlennek”. Ami az egyén nézőpontjából véletlen, az az intézmény horizontján a szakmai kompetencia, a jól elvégzett rostálás műve: valaki az összetartozó, egymással metonimikus kapcsolatba helyezhető köteteket, forrásokat egymás mellé helyezte. Ezek gyakran olyan találatok, amelyekre az addig olvasott szövegek nem utaltak, de amelyeket egy előzetes rostálás, szelekció (esetleg egy másik diskurzus vagy kurzus szempontrendszerét érvényesítve) megőrzött. Vagyis az intézményrendszer (ahogyan arra Raymond Williams is utal) gondoskodik azoknak a kulturális dokumentumoknak a megőrzéséről is, amelyeket egy adott pillanatban egy adott diskurzusban állók kevésbé találnak érdekesnek, és ezért nem hivatkoznak. Ez az előfeltétele az újrafelfedezéseknek is.

A fentieket összefoglalva: az X generáció „keresési” kompetenciáit jellemzően a könyvtári térben szerezte meg és alakította ki. Ez a keresés időben lineáris, metonimikus érintkezéseken alapuló találati és ebből keletkező újabb keresési láncolatok mentén fejlődik. A „keresés” lépései szövegtől vezetnek szövegig, amelyeket a kereső személy a forráskörnyezetben értelmez. Ezt az elnagyolva talán az X generációra jellemző keresési modellt a fentiek alapján *kontextuálisnak* nevezhetjük. A szemináriumok gyakorlatában ez volt az a tanulási, keresési modell, amikor a szemeszter elején a kötelező olvasmányok listáját kézhez kapta a hallgató. A bennfoglaló, az olvasmányokat tartalmazó tanulmánykötetek, antológiák, folyóiratok felkutatása már a feladat részét képezte, a sokszorosítási, másolási lehetőségek korlátozottsága okán pedig a gyakorlatban az anyag akkor volt elsajátítható, ha a hallgató a kijelölt szövegrészeket a könyvtárban elolvasta és kézírással kijegyzetelte.

A jelenlegi szemináriumi gyakorlatban (mivel a könyvtárhasználat a tömegképzésben résztvevő alapszakosoknak csupán egy kisebbségétől várható el), a „kötelező olvasmányokat” egy (nevezzük így) „kurzusdobozba” (dropbox, moodle) helyezzük el. Az adott kurzuson tárgyalandó szövegek tehát egy tematikus kurzusmappába kerülnek. Ezzel lényegében az aktuális témához hozzárendelt, egy szempontú „szöveggyűjteményt” hozunk létre. Korábban, amikor ugyanezeket a szövegeket különféle antológiákból kellett kikeresni, a kereső már ezen a ponton szembesült azzal, hogy az adott szöveg többféle kontextusba ágyazható, a szövegek többféle választ képesek adni többféle kérdésre, és egy adott szöveg nem csupán egyetlen „vezérjelentő” mentén értelmezhető. Ha például a kurzusdobozból olvassa el valaki a Bókay Antal és Erőss Ferenc által kiadott gyűjteményben (*Pszichoanalízis és irodalomtudomány*) magyarul megjelent Freud-szöveget (mondjuk a *Költő*

és a *fantáziaműködést* – hogy klasszikus példánál maradjunk), nem találkozik a válogatásban szereplő többi szöveggel. Még a periférikus figyelem, látás sem „foghatja be” a válogatásban szereplő szintén klasszikus (!) cikkeket, és az a kérdés sem merülhet fel benne, hogy például a szemináriumvezető miért ezt és nem mondjuk Lacan *Hamlet-szemináriumát* olvastatta el vele. Az Y generáció ráadásul jellemzően az interneten, különféle közösségi és megosztó felületeken keres és talál szövegeket. A könyvtár a szelektív tradíció erre specializálódott, intézményes tudásával a kiterjedésében eleve korlátozott könyvtári teret és ezáltal az ebben a térben zajló keresést is preformálta, míg az internetes keresés nem a szelektív tradíció terében zajlik. A rostálás hiánya komoly gondot jelent, hiszen a világhálón található szövegek a szakszerű és a dilettáns, a fiktív és a valóságos, az értékes és az értéktelen egymás mellettiségében jelennek meg a találatok között. A keresés „keresőszavak”, „kulcsszavak” alapján zajlik, a rosszul megválasztott keresőszók pedig sokszor már a keresés elindításának a pillanatában megpecsételik az eredménytelenséget. A kulcsszavak ráadásul nem válogatnak a diskurzusok és a kontextusok között. A kereső itt is szövegeket talál, ezek azonban nem diszciplináris, kontextuális vagy minőségi rostálás eredményeképpen kerülnek egymás mellé. A legjellemzőbb mintázat ebben az esetben az össze nem illő elemek egymás mellettisége. Még ha feltételezzük is, hogy a kereső bizonyos rostálási szempontokkal rendelkezik (pl. tudja, hogy az egyes folyóiratok, szerzők, könyvkiadók, portálok milyen regiszterhez tartoznak és ezek közül melyek azok, amelyek megfelelhetnek az igényeinek), a találatok nagy száma és a szövegek közötti hierarchia hiánya megnehezíti a sikeres válogatást.

Az az illúzió, hogy a világhálón elvileg minden és elvileg mindenkor a rendelkezésünkre áll, nemcsak a keresőt biztatja a felejtésre, az emlékezetmunka és az elsajátítás elodázására. (Nem kell most elolvasnom az adott szöveget, ha bármikor és bárhol visszatérhetek hozzá.) Raymond Williams szerint a kultúra a szelektív tradíció *eredménye*. Abban a világhálón élénk terített szövegtérben, amelyben minden szöveg bárhol és bármikor kéznél van, vagyis nem létezik a szelekció kínos kényszere, nem létezhet kulturális emlékezet sem. Az egyéni és a kulturális emlékezet a szövegek rostálás nélküli, korlátozásoktól mentes, egyidejű, már nem is annyira *jelen-*, mint inkább *öröklétében* egyszerre adja meg magát a felejtésnek. Amíg a printmédiumokon, könyvtári térben elsajátított keresési technikával hierarchikus, egymással alárendelő és fölrendelő viszonyban álló szövegláncokon haladunk végig, addig a világhálón való keresés első lépései egymással mellérendelő viszonyban álló szövegekhez vezetnek el, amelyekből (a szövegértelmezés fázisában) több, egymással nem feltétlenül *kompatibilis* alá-és fölrendelési lánc indulhat el. A „kiguglizós”, *keresőszavas* keresési módszerben a kereső személy sokszor megelégszik az első vagy első néhány, kézenfekvőnek tűnő eredménnyel, és valójában nem halad végig azokon a szövegláncokon, amelyek összességében sikeres keresést, az adott téma körütekintő feltérképezését eredményeznék. Azok a „bölcsező-szerencse” típusú, kiemelkedően produktív találatok, amelyek sokszor nagymértékben a kereső periférikus látásának horizontjába került információkból bukkannak elő és kerülnek át a tudatos, a fókuszált kereső tekintet terébe, ez utóbbi módszerben elképzelhetetlenek. Ezt a második, kulcsszavas keresési típust a *kon-*

textuálissal szemben leginkább talán *punktuálisnak* nevezhetnénk. A *punktuális* keresés éppen azért marad általában eredménytelen, mert a heterogén korpuszokhoz tartozó eredmények soha nem teszik láthatóvá az egy irányba futó utalásokat. Vagyis a hivatkozások ilyenkor szétfutnak, minden vektor más irányba mutat. Eltérítésként tehát a kontextuális kereséssel, a csomóponti szövegek áttetszőek, láthatatlanok maradnak, az orientáció helyét a dezorientáció foglalja el.

JEGYZETEK

1. A részlet a Molnár Gábor Tamás és Palkó Gábor által vezetett *Aktív szövegértés és irodalomoktatás az infokommunikációs technológiák médiumaiban* című kutatási projektum kiinduló téziseiből származik.

2. Vö. *Filológia – interpretáció- médiatörténet*, szerk. Kelemen Pál, Kulcsár-Szabó Zoltán, Simon Attila, Tverdota György, Ráció, Budapest, 2009; *Filológia – nyilvánosság – történetiség*, szerk. Kelemen Pál, Kozák Dániel, Kulcsár Szabó Ernő, Molnár Gábor Tamás, Ráció, Budapest, 2011; *Metafilológia 1. Szöveg – variáns – kommentár*, szerk. Déri Balázs, Kelemen Pál, Krupp József, Ráció, Budapest, 2011; *Metafilológia 2. Szerző – könyv – jelenetek*, szerk. Kelemen Pál, Kulcsár Szabó Ernő, Tamás Ábel, Varderna Gábor, Ráció, Budapest, 2014.

3. A ma közkeletű generációs megnevezések Strauss és Howe nagyhatású (és sokat vitatott) generációelméletéből „fejlődtek ki”. Vö. William Strauss, Neil Howe, *Generations. The History of America's Future, 1584 to 2069*, William Morrow & Company, New York, 1991. A szerzőpáros sikerkönyve az amerikai történelem fél évezredét a generációk, a generációs ciklusok „történeteként” beszéli el. Ebben a kötetben a ma közkeletűnek számító X, Y vagy Z generáció megjelölések még nem szerepeltek, az 1943 és 1960 között születettek a Boom, az 1961 és 1981 között születettek, a tizenharmadik generáció, a *Thirteenth* megjelöléssel szerepel a könyvben, az 1982 utániak pedig a *millennial generation*. A babyboomerek, vagy másképpen a próféták (1943–1960) generációját követi az X generáció, a nomádok generációja (1961–1981), őket Marc Prensky nevezte digitális bevándorlóknak. Prensky velük állította szembe az Y generációt (1982–2004), a hősök generációját, akiket digitális bennszülötteknek nevezett. (A 2005 után születettek a Z generáció, a művészek, míg az alfa generáció a 2010 után születettekre utal.) Vö. Marc Prensky, *Digital Natives, Digital Immigrants*, <http://www.marcprensky.com/writing-/Prensky%20-%20Digital%20Natives,%20Digital%20Immigrants%20-%20Part1.pdf>

4. Megtörtént eset. Az érintett olvasmány: Paul de Man, *Eszétikai formalizálás: Kleist Über das Marionettentheaterje*, ford. Beck András, Enigma, 11–12., 80–98.

5. Vö. Raymond Williams, *A kultúra elemzése*, ford. Pásztor Péter = *A posztmodern irodalomtudomány kialakulása. Szöveggyűjtemény*, szerk. Bókay Antal, Vilcsek Béla, Szamosi Gertrúd, Sári László, Osiris, Budapest, 2002, 390–391.

6. A könyvtár éppen a könyv térbeli kiterjedése okán kénytelen selejtezni, válogatni, el kell döntenie például, miből, hány példány biztosítja és kik számára a szövegek hozzáférhetőségét, mi kerüljön be az állományba és mi kerüljön ki belőle; mi kerüljön a szabadpolcra; ha szabadpolcos a könyvtár, mi hová kerüljön, vagyis hogy az adott kötetnek milyen könyvekből áll majd a környezete vagy a társasága.

7. „Általánosságban véve, egy olyan társadalomban, mint a miénk, a heterotópia és a heterokronia viszonylag komplex módon szerveződik és oszlik el. Először is ott vannak az időbeli heterotópiák, melyek végtelen módon halmozódnak: például a múzeumok, a könyvtárak; a múzeumok és a könyvtárak olyan heterotópiák, melyekben az idő sosem szűnik meg épülni, és saját csúcsaira hágni, jóllehet a tizenhetedik században, egészen a tizenhetedik század végéig a múzeum és a könyvtár még egyfajta egyéni választás kifejeződései voltak. Ezzel szemben a mindent felhalmozás gondolata, az ötlet, hogy létrehozunk egy általános archívumot, a szándék, hogy minden időt, minden kort, minden formát, minden ízlést egy helyre zárjunk, a gondolat, hogy létrehozunk minden idő helyét, mely maga az időn kívül, az idő támadásától védve áll, a terv, hogy így megszervezzük az idő egyfajta végtelen, meghatározatlan felhalmozását egyetlen, mozdulatlan helyen, nos, mindez teljességgel a mi modern korunk szüleménye. A múzeumok és a könyvtárak a tizenkilencedik századi nyugati kultúra jellegzetes heterotópiái.” Michel Foucault, *Más terekről. Heterotópiák* (1967), ford. Erhardt Miklós, Exindex. Kortárs Képzőművészeti folyóirat, <http://exindex.hu/index.php?page=3&id=253>

8. Kirsten Dickhaut, *Verkehrte Bücherwelten. Eine kulturgeschichtliche Studie über deformierte Bibliotheken in der französischen Literatur*, Wilhelm Fink, München, 2004, 44.
9. *Uo.*, 41.
10. *Uo.*, 44. Umberto Eco regényében, *A rózsza nevében* ezért is lehet szimbolikus aktus a nevetés kizárása.
11. *Vö. Uo.*, 42. skk.
12. Achim Hölter, *Zum Motiv der Bibliothek in der Literatur*, Arcadia, 1993 (28.)/1., 67.
13. Évfolyamtársak, felsőbb évesek, tanárok is válhatnak segítőtvé a keresésben.

BENGI LÁSZLÓ

„Digitális”: közeg, olvasás vagy szemléletmód?

„Egy diáklakoma után későéjjel bérkocsin hajtattam haza. Megkérdeztem a kocsistól, mivel tartozom neki. Valószínűleg félreértettem és keveset nyomtam markába. A kocsis üvöltözni kezdett, tetves fickónak nevezett, még az ostorával is felém suhintott, de én csak ámuldoztam, hogy mily remekül használja a rendhagyó igéket, mily mesterien egyezteti az alanyt az állítmánnyal, mily gazdag és változatos a szókincse, s írónomat keresgéltem, hogy mindezt följegyzem.”¹ Nehéz nem mosolyogni a komolykodó ámulaton és réveteg igyekezeten, melyet a bérkocsis válogatott szidalmi váltanak ki a még fiatal és tanulni vágyó Esti Kornélból. Pedig talán nem is kevesen éreztek hasonló, megalázottságtól áthatott bámulatot, mikor évek szorgos nyelvtanulásával fölszedett magabiztosságukból pillanatok alatt billentette ki őket egy anyanyelvén tudattalan könnyedséggel megnyilatkozó kisgyermek. Ráadásul a kocsis sejtetően cirkalmas vádjai az *Esti Kornél* – kifutásában súlyosabb hangütésű – kilencedik fejezetét is fölidézik, amelyben a bolgár kalauzzal mívelt kétes társalkodás az idegenség és meg nem értés közel sem tét nélküli tapasztalatában részesít.

Esti, minthogy szinte kizárólagosan nyelvtudásának tökéletesítése lebeg szeme előtt, nem a helyzethez illő módon viselkedik. Az ebből adódó ironia mintha egyfajta mértékvesztésre figyelmeztetne. Az ifjú Esti Kornél éppannyira közönyösnek mutatkozik a jószerével köznap emberi összeütközés természete és megoldása iránt, mint ahogy egyoldalú figyelme s kissé differenciálatlan bámulata a nyelvi megnyilatkozások gyakorlati-kulturális különbségeit is elhomályosítani látszik. A komolykodás és nevetségesség kísértései közé vetett befogadó a novella olvasása során szintúgy könnyen az Estiéhez igencsak hasonló helyzetben találhatja magát. A felhőtlen és gondtalan nevetés vajon nem tér túl gyorsan napirendre a rövid részletet átható emberi, nyelvi, gondolati feszültségek fölött? Az anekdotikus eseményben föltáruuló mély belátásokra szegezett tekintet viszont nem válik önmaga paródiájává, mikor vak marad a két szereplő jószerével gyerekes viselkedésére és az abban bujkáló komikumra? És hogy immár szorosabban vett témámra térjek: